

# Przyrowski, Zbigniew

---

## Dlaczego i jak staramy się w "Młodym Techniku" popularyzować historię nauki i techniki?

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 21/3, 449-454

---

1976

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



Zbigniew Przyrowski

(Redaktor Naczelny „Młodego Technika” — Warszawa)

## DLACZEGO I JAK STARAMY SIĘ W „MŁODYM TECHNIKU” POPULARYZOWAĆ HISTORIĘ NAUKI I TECHNIKI? \*

Tematyka z zakresu historii nauki i techniki nie pojawia się na łamach naszego czasopisma przypadkowo, jest bowiem kilka powodów, dla których redakcja stara się o to, aby tematyka ta była reprezentowana możliwie bogato, co wiąże się zresztą ściśle z charakterem i programem periodyku.

„Młody Technik” jest popularnym magazynem, którego zadanie polega na popularyzowaniu techniki wśród młodzieży. Popularyzowanie techniki redakcja nasza pojmuje jako upowszechnianie kultury technicznej. Ponieważ współczesna technika jest nieodłącznie związana z naukami matematycznymi i przyrodniczymi, popularyzacji techniki towarzyszy siłą rzeczy upowszechnianie kultury naukowej. „Młody Technik” prowadzi swoją działalność wśród młodzieży, dlatego określenie popularyzatorskich zadań czasopisma można jeszcze uzupełnić dodaniem słowa „krzewić” — miesięcznik nasz ma za zadanie krzewić i upowszechniać kulturę naukowo-techniczną.

Kultura ta staje się coraz bardziej znaczącą częścią ogólnej kultury współczesnego człowieka, będąc ponadto najbardziej ogólnoludzkim, uniwersalistycznym komponentem ogólnej kultury i we współczesnym świecie zaczyna chyba powoli przejmować tę rolę, jaką jeszcze niedawno odgrywała kultura literacka. Dlatego uważam, że upowszechnianie i krzewienie kultury naukowo-technicznej jest sprawą znacznie szerszą i donioślejszą niż samo tylko rozszerzanie wiedzy i wyrabianie umiejętności naukowo-technicznych. Sprawa dotyczy bowiem nie tylko ludzi związanych w sposób bezpośredni z nauką i techniką, ale całego społeczeństwa, a w przypadku zadań stojących przed „Młodym Technikiem” — całej młodzieży, niezależnie od szkół, w których pobiera ona wiedzę i niezależnie od jej dalszych planów życiowych.

W tak sformułowanym programie czasopisma historia nauki i techniki odgrywa bardzo istotną rolę, wynikającą przede wszystkim ze znaczenia wiedzy historycznej jako integralnego elementu kultury. Znaczenie to polega w szczególności na wytwarzaniu tradycji kulturalnej, niezbędnej do świadomego korzystania z osiągnięć określonej dziedziny ludzkiej twórczości, a jeszcze bardziej niezbędnej do uczestnictwa w dalszym rozwoju tej dziedziny, czyli współuczestnictwa w tworzeniu kultury. Dotyczy to na przykład właściwego rozumienia ukształtowanych historycznie pojęć czy widocznych tylko z historycznej perspektywy procesów i kierunków rozwojowych.

---

\* Artykuł jest zmodyfikowaną wersją referatu, który był wygłoszony na posiedzeniu Komisji ds upowszechniania i nauczania historii nauki i techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN w dniu 5 grudnia 1975 r. patrz „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1976 z. 3 s. 602.

Wiedza historyczna spełnia taką rolę we wszystkich dziedzinach kultury, a więc odnosi się to w pełni również i do kultury naukowo-technicznej. A zatem pierwszym, zasadniczym powodem, dla którego staramy się popularyzować w „Młodym Techniku” historię nauki i techniki jest jej potencjał kulturotwórczy.

„Młody Technik” jest czasopismem przeznaczonym dla młodzieży, a w czasopiśmie mającym krzewić i upowszechniać kulturę wśród młodzieży nie można zapominać o łączeniu zabiegów popularyzatorskich z próbami oddziaływania wychowawczego.

Popularyzowanie historii nauki i techniki może być wykorzystane do podsuwania młodzieży wzorców osobowych, a także do kształtowania określonych postaw wobec zjawisk spotykanych nie tylko w przeszłości, lecz także obecnie. Przez ukazywanie roli nauki i techniki w rozwoju ludzkości można kształtować kryteria wartościowania tych zjawisk — pokazywać, że w skali historycznej całkiem inne wymiary mają, na przykład, sukcesy wynalazcy niż piosenkarza.

Popularyzowanie historii nauki i techniki może sprzyjać także w ugruntowywaniu racjonalistycznego, naukowego poglądu na świat. Wszak to właśnie historia nauki i techniki dostarcza najwięcej przykładów zwycięstw rozumu nad obskurantyzmem, klarownego wnioskowania nad mętną retoryką, rzetelnej wiedzy nad szarlatanerią.

Odpowiednio przedstawione lub zinterpretowane fakty z historii nauki i techniki mogą służyć do ukazywania instrumentalnego charakteru zdobyczy nauki i techniki. Odkrycia i wynalazki były przecież i są jakże różnie wykorzystywane! Ujawnianie możliwości wykorzystywania naukowo-technicznego instrumentarium do różnych celów może pomagać w wyrabianiu wrażliwości etycznej przy ocenie praktycznych zastosowań nauki i techniki.

Spożytkować wychowawczo można wreszcie fakt, że właśnie historia nauki i techniki jest historią całej ludzkości nie poprzedzielanej żadnymi granicami. Jej popularyzowanie służy zatem sprawie wychowania internacjonalistycznego, a zwracanie przy tym uwagi na wkład wniesiony w rozwój nauki i techniki przez Polaków pozwala łączyć szacunek dla obcych państw z patriotyzmem.

Tak więc drugim powodem, dla którego redakcja „Młodego Technika” stara się popularyzować w miesięczniku historię nauki i techniki jest możliwość wykorzystywania jej do celów wychowawczych, a określając rzecz nieco szerzej — do humanizowania nauki i techniki.

Motywacja wprowadzania na łamy czasopisma tematyki z zakresu historii nauki i techniki nie ogranicza się jednak tylko do względów programowych i wychowawczych. Z naszego redaktorskiego punktu widzenia wartość jej polega jeszcze i na tym, że jest ona atrakcyjna dla czytelników. Historia nauki i techniki zasięgiem badań obejmuje cały świat i wszystkie epoki dziejów ludzkości — to pierwsza przyczyna jej atrakcyjności. Będąc dyscypliną stosunkowo młodą, przynosi dużo nowych ustaleń, naświetleń, hipotez — to przyczyna druga. Wydobywa z mroku dziejów wydarzenia nie tylko doniosłe, lecz niekiedy także dramatyczne, w które wplątane są losy ludzi niezwykłych o jakże często barwnych życiorysach — to trzecia przyczyna atrakcyjności. Działanie tych specyficznych, atrakcyjnych dla czytelnika cech historii nauki i techniki jest dodatkowo wzmacniane rosnącym ostatnio, zapewne w związku z dostrzegalnym kryzysem we współczesnej fikcji literackiej, zainteresowaniem literaturą faktu. Zamieszczanie w „Młodym

Techniku” materiałów z zakresu historii nauki i techniki, zgodnie z upodobaniami znacznej części czytelników, jest jednym z redakcyjnych zabiegów zmierzających do zapewnienia czasopismu poczytności. Możliwość przeprowadzenia tego zabiegu jest warunkowana pozyskaniem współpracy autorów, umiejących atrakcyjną tematykę przedstawić w atrakcyjny sposób. Tak się szczęśliwie składa, że mamy obecnie w kraju grono świetnych popularyzatorów historii nauki i techniki i że niektórzy z nich nie odmawiają współpracy z naszym miesięcznikiem.

I to właśnie jest kolejnym, trzecim powodem, dla którego „Młody Technik” stara się popularyzować historię nauki i techniki.

A teraz odpowiedź na drugą część postawionego w tytule pytania, czyli jak staramy się popularyzować historię nauki i techniki?

Charakteryzując na wstępie „Młodego Technika”, wspomniałem, że jest to magazyn. Taka formuła oznacza różnorodność występujących w czasopiśmie treści i form. Pewnemu uporządkowaniu tej różnorodności służą, charakterystyczne dla magazynu, systematycznie prowadzone stałe działy. Stałe działy są także najlepszym sposobem na to, aby systematycznie pojawiała się w magazynie określona tematyka, czy określona forma. Systematyczność pojawiania się nie oznacza jednak usystematyzowanego przedstawiania materiałów grupowanych w stałych działach.

Ze względu na omówione wcześniej zalety tematyki z zakresu historii nauki i techniki od wielu już lat „Młody Technik” prowadzi stałe działy wypełniane wyłącznie tą tematyką. Kilkakrotnie zmieniały one tytuły i charakter, ale stanowią niezmiennie istotną część składową konstrukcji każdego numeru czasopisma. W dwudziestu pięciu już rocznikach „Młodego Technika” na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza dwa stałe działy, z których każdy miał kilkuletni żywot. Pierwszy — to *Barwne kartki z dziejów techniki*, w którym przez parę lat ukazywały się krótkie eseje z historii techniki pióra Jerzego Jasiuka. Ilustrowane dokumentarnymi rysunkami i fotografiami ukazywały one czytelnikom dzieje wynalazków, losy twórców techniki, okoliczności narodzin i rozwoju różnych dziedzin przemysłu na świecie i w Polsce. W pewnej mierze kontynuacją tego działu były później *Sensacje techniczne sprzed lat*. Ten drugi dział wypełniały pisane przez Bolesława Orłowskiego artykułiki-relacje o doniosłych wydarzeniach technicznych, jak np.: o pierwszym locie samolotem, o publicznym ogłoszeniu wynalazku dagerotypii, o zapaleniu pierwszej żarówki itd.

W jubileuszowym, dwudziestym piątym, roczniku „Młodego Technika” wprowadziliśmy stały dział pt. „Młody Technik” *był przy tym*, w którym przedstawiliśmy zarysy dziejów kilkunastu dziedzin nauki i techniki, które narodziły się w ostatnim dwudziestopięcioleciu, będącym dla większości naszych czytelników okresem już historycznym, bo zaczynającym się przed ich urodzeniem. Powierzenie tego działu przedstawicielowi najmłodszej generacji popularyzatorów nauki i techniki, Henrykowi Hollendrowi, zapewniło, tak nam się wydaje, możliwość widzenia tego okresu właśnie jako już historycznego.

Bez ograniczenia czasowego zaprojektowany został nowy stały dział poświęcony historii nauki i techniki, który zaczął się pojawiać w „Młodym Techniku” od stycznia 1976 r. W Muzeum „Młodego Technika”, bo tak ten dział nazwaliśmy, wybrane eksponaty muzealne i zabytki nauki i techniki służą za pretekst do ukazania, jak wynalazki i od-

krycia wpływały nie tylko na rozwój określonych gałęzi nauki i techniki, ale także na przeobrażenia w kulturze, obyczajach, jak przeobrażały nie tylko materialną, lecz i tak zwaną duchową sferę życia człowieka.

Obok prowadzonego regularnie, stosunkowo obszernego, stałego działu, w którym zamieszczane są materiały w formie artykułów lub esejów, w każdym numerze „Młodego Technika” są jeszcze inne, mniejsze, stałe pozycje poświęcone historii nauki i techniki. Rolę słownika biograficznego spełnia publikowana co miesiąc w stałym miejscu *Sylwetka miesiąca* — ilustrowana portretem nota biograficzna o wybitnym nie żyjącym uczonym lub techniku. Podstawą wyboru sylwetki jest przypadająca w danym miesiącu okrągła rocznica urodzin lub śmierci.

Rejestracji najważniejszych wydarzeń w nauce i technice z okresu bezpośrednio poprzedzającego ukazanie się bieżącego numeru „Młodego Technika” służy regularnie prowadzona *Kronika nauki i techniki*.

Cechy ciekawostki i rozrywki ma stała pozycja *Sędziwy Technik*, zawierająca wybory przedrukowywanych bez zmian wiadomości naukowo-technicznych z polskiej prasy końca XVIII i początku XIX w.

Wspomniałem już, że magazynowa systematyczność przedstawiania w czasopiśmie części materiałów w stałych działach nie oznacza, zgodnie zresztą z rządzącymi prasą prawami, przedstawiania jakiegś szerszej tematyki w sposób usystematyzowany. Zadaniem wymienionych stałych działów jest rozbudzenie i utrzymywanie zainteresowania czytelników historią nauki i techniki. Ale chodzi przecież o coś więcej — o krzewienie kultury naukowo-technicznej, której ważnym elementem jest umiejętność syntetyzującego spojrzenia na poszczególne okresy rozwoju nauki i techniki, umiejętność interpretacji i wiązania ze sobą faktów historycznych, dostrzegania ciągłości rozwojowej. Poza stałymi działami drukowane są więc w „Młodym Techniku” specjalne artykuły mające postać historycznych mikromonografii na temat odkryć i wynalazków, zarysów rozwoju różnych dziedzin nauki i techniki, charakterystyk naukowo-technicznego dorobku różnych epok i ludzi. Okazję do szerszego uwzględniania problematyki historycznej stwarzają przede wszystkim wielkie rocznice. Na przykład w Roku Kopernikowskim mocniej nasyciliśmy „Młodego Technika” historią astronomii; z okazji 500-lecia drukarstwa w Polsce zamieściliśmy artykuły na temat historii drukarstwa; w bieżącym 1976 r., w którym przypada setna rocznica wynalezienia telefonu, publikujemy serię artykułów poświęconych historii łączności. Nie oznacza to jednak, że artykuły historyczne pojawiają się w „Młodym Techniku” od święta. Ze względu na wspomnianą już atrakcyjność historii nauki i techniki staramy się, aby w każdym numerze miesięcznika był co najmniej jeden artykuł o tematyce historycznej.

Zresztą prowadzenie czysto historycznych stałych działów, czy drukowanie czysto historycznych artykułów nie jest jedynym sposobem wprowadzania do czasopisma tematyki z zakresu historii nauki i techniki. Staramy się informacjami historycznymi uzupełniać treść artykułów poświęconych współczesnej problematyce naukowo-technicznej, gdyż po pierwsze pozwala to czytelnikowi spojrzeć szerzej na zagadnienie, po drugie — często ułatwia jego zrozumienie. Jaśniejsza na przykład staje się zasada działania jakiegoś urządzenia technicznego, jeżeli się pozna etapy jego rozwoju. To samo dotyczy zrozumienia praw i teorii naukowych. Z tego względu historia nauki i techniki niejednokrotnie przenika również i do innych prowadzonych w miesięczniku



stałych działów. Szczególnie wyraźnie widać to w dziale matematycznym, gdzie zainteresowany matematyką młody czytelnik bardzo często znajduje historyczny komentarz do stawianych przed nim problemów.

Popularyzować historię nauki i techniki staramy się wreszcie również i wprowadzonymi do naszego czasopisma formami rozrywkowymi. Systematycznie drukujemy anegdoty o wybitnych uczonych i technicach, tematykę historyczną uwzględniamy w ogłaszanych na łamach „Młodego Technika” konkursach dla czytelników. Z akcji tego rodzaju szczególnie dużym powodzeniem cieszyła się konkurs-ankieta pt. *Wybieramy Akademię Tysiąclecia* — przeprowadzona przez czasopismo z okazji Tysiąclecia Państwa Polskiego. Po opublikowaniu informacji o kilkudziesięciu wybranych przez redakcję wybitnych polskich uczonych i technicach, działających od czasów najdawniejszych po współczesność, czytelnicy wybierali dziesięciu, ich zdaniem, najwybitniejszych. Wraz z ponad siedmiu tysiącami odpowiedzi napłynęło wiele interesujących uzasadnień dokonanego wyboru. Zamknięciem akcji był artykuł komentujący jej wyniki, napisany przez Eugeniusza Olszewskiego. Bogaty i wartościowy plon przyniósł także ogłoszony w Roku Kopernikowskim konkurs na wykonanie modeli przyrządów astronomicznych, jakimi posługiwał się wielki uczyony. W wyniku konkursu doszło do zorganizowania w Muzeum Techniki NOT w Warszawie wystawy kilkudziesięciu modeli najstaranniej wykonanych i najwierniej odtwarzających znane z przekazów przyrządy Kopernika.

Sądzę, że przytoczone przykłady dały odpowiedź na drugą część postawionego w tytule pytania.

W zakończeniu wypadałoby jeszcze odpowiedzieć na pytanie nie postawione: z jakim skutkiem?

Niestety, za mało mamy danych, aby udzielić na nie rzetelnej odpowiedzi. W każdym razie rezultaty ogłaszanych od czasu do czasu konkursów i ankiet, jak chociażby dwu przykładowo przytoczonych powyżej, świadczą, że starania te nie pozostają całkiem bez echa.

### 3. Пищровски

#### ПОЧЕМУ И КАК МЫ СТАРАЕМСЯ ПОПУЛЯРИЗИРОВАТЬ ИСТОРИЮ НАУКИ И ТЕХНИКИ В ЖУРНАЛЕ „МОЛОДОЙ ТЕХНИК”

Редакция „Молодого техника” считает, что популяризация науки и техники равноценна распространению научно-технической культуры. Исторические знания являются интегральным элементом культуры, значит введение в журнал тематики из области истории науки и техники вытекает из основных программных предпосылок. „Молодой техник” — это журнал, предназначенный для молодежи, и его целью и задачей является также воспитательная деятельность. История науки и техники предоставляет много возможностей использования ее с целью воспитания, и это является второй причиной, по которой редакция обратилась к тематике в этой области. Третьей причиной является то, что материалы по истории науки и техники привлекают молодых читателей тем, что являются результатом широких исследований этой научной дисциплины; в настоящее время в Польше есть много талантливых популяризаторов этой области знаний.

„Молодой техник” является журналом, в котором применяются разнообразные формы, поэтому и тематика в области истории науки и техники представлена разнообразно. Каждый номер имеет постоянный исторический отдел (в течение последних лет этот отдел несколько раз менял свой характер и название — Яркие страницы из истории науки”, „Сенсации

техники последних лет", „Музей Молодого техника"). В каждом номере есть биографическая справка о каком-либо известном ученом или технике (посмертно), а текущим событиям техники посвящена, проводимая из номера в номер, хроника науки и техники. Кроме этих постоянных позиций систематически печатаются обширные статьи в виде монографий об открытиях и изобретениях, а также характеристики научно-технических достижений различных людей и эпох. И, наконец, в области истории науки и техники, тематика раскрывается в формах развлекательных: таких как анекдоты, печать из старых газет и журналов, хроника, конкурсы для читателей. Такие конкурсы играют роль тестов оказания влияния журнала на интерес читателей к истории науки и техники.

Z. Przyrowski

POURQUOI ET COMMENT NOUS CHERCHONS À POPULARISER  
L'HISTOIRE DE LA SCIENCE ET DE LA TECHNIQUE  
DANS „MŁODY TECHNIK"

La rédaction de „Młody Technik" est d'avis que la vulgarisation de la science et de la technique signifie la propagation de la culture scientifique et technique. La connaissance historique constitue l'élément intégral de la culture, donc l'introduction dans ce périodique des questions du domaine de l'histoire de la science et de la technique résulte du principe général du programme. „Młody Technik" est une revue périodique destinée à la jeunesse et son rôle doit être aussi éducatif. L'histoire de la science et de la technique nous donne beaucoup de possibilités d'en tirer profit à des fins éducatives — voilà la deuxième raison pour laquelle la rédaction cherche les sujets de ce domaine. La troisième raison c'est la force attractive de lecture de l'histoire de la science et de la technique qui résulte d'une très grande étendue des recherches scientifiques dans ce domaine, ainsi que du fait que nous avons actuellement en Pologne plusieurs vulgarisateurs doués de cette discipline.

„Młody Technik" est le périodique qui a le caractère d'un magazine. Donc les questions concernant l'histoire de la science et de la technique y présentées sont typiques d'un magazine elles aussi. Dans chaque numéro, on trouve la rubrique historique qui pendant des années a changé plusieurs fois de son aspect et de son nom: „Les feuilles colorées de l'histoire de la technique", „Les sensations techniques du passé", „Le Musée de Jeune Technicien". Chaque numéro contient une note biographique sur un éminent savant ou technicien décédé, et la chronique continue de la science et de la technique, consacrée aux faits de l'histoire la plus moderne. Sauf les rubriques ci-mentionnées, on publie systématiquement des articles sous forme des monographies des découvertes et des inventions ou bien sous forme des caractéristiques du bagage scientifique et technique de diverses époques et de divers personnages. Enfin on trouve dans le périodique les problèmes concernant l'histoire de la science et de la technique qui sont présentés d'une façon amusante, par exemple: anecdotes, reproductions de la presse d'autrefois, concours. Ces derniers, dans un certain sens, jouent le rôle des critères de l'influence efficace du périodique dans le but de développer l'intérêt des lecteurs pour l'histoire de la science et de la technique.